

Así se cierra el círculo iniciado en torno al año 1100. La escritura en lenguas románicas cumplió su misión: campo abierto en el que se expusieron los conflictos y las tensiones de una sociedad en evolución, destinada inexorablemente a su transformación. Un recorrido de más de cien años en que la sociedad medieval manifestó su «alteridad», aunque R.H. Bloch la plantee de modo muy distinto a como lo haya hecho Hans Robert Jauss. En definitiva y a través de esta «antropología literaria» vemos cómo se va configurando una nueva «teoría de los géneros» que, en lugar de concretizar los elementos constitutivos de cada género, busca detenerse en su momento previo y fijar su funcionamiento cultural en una compleja gama de relaciones.

Victoria Cirlot

N. DALMASES, A. JOSÉ PITARCH, *L'art Gòtic. Segles XIV-XV*, (Fotografies de Francesc Català Roca), Barcelona, Edicions 62, 1984, 320 pp.

Aquest tercer volum de la *Història de l'Art Català* té cronològicament ben delimitat el camp d'anàlisi, els segles XIV i XV, seguint criteris més flexibles pel que fa a l'espai, ja que, segons indiquen els autors en el *Preàmbul* (p. 9), l'arquitectura té un caràcter unitari en tots els estats catalanoparlants de la Corona d'Aragó, mentre que en les arts plàstiques i l'objecte, a Catalunya pròpiament dita hi ha unes formes diferents de les de València, Mallorca, Nàpols o Sicília. La nació de «català» roman, així, en la imprecisió.

El llibre es divideix en tres parts: «L'arquitectura», «Les arts plàstiques» i «L'objecte». L'arquitectura es subdivideix en dues èpoques: «El temps de Joan II i de Pere el Cerimoniós (1291-1387). L'hegemonia de l'arquitectura religiosa» i «Els darrers anys del segle XIV i el segle XV: la preponderància de l'arquitectura civil», i les arts plàstiques en quatre èpoques que corresponen a quatre estils: «El primer terç del segle XIV», «La referència a Itàlia. La vinculació amb l'art de Siena, la Llombardia i Pisa», «La represa de la tradició europea. El corrent internacional» i «La incidència del realisme flamenc, c. 1440-1500». La tercera part, «L'objecte», no té subdivisions ja que és molt curta i, en realitat, pot considerar-se un apèndix de la segona, com ho demostra el fet que l'estilística que hi ha en l'orfebreria i en la talla ja s'hagin inclòs dins l'estudi de la plàstica. I com que aquesta tercera part, al contrari del que sembla

indicar el seu títol dins la divisió del llibre, no té plantejaments arqueològics, es dedica a la descripció de les tècniques i classificació dels mobles, ceràmica, vidre i orfèbreria, i es donen, en aquesta última, les gairebé úniques descripcions iconogràfiques de tot el llibre.

En el conjunt de l'obra els autors se centren exclusivament en dos punts: l'estudi estilístic de cadascuna de les subdivisions esmentades i, tot seguit, la documentació referent a les obres, que en l'arquitectura es fa per edificis —la Seu de Barcelona, la de Girona, la Llotja de València, etc.— i en la plàstica, per artistes individuals o tallers.

Les característiques de l'arquitectura gòtica catalana s'inicien al segle XII amb alguns exemples puntuals d'esglésies de franciscans i predicadors i es difonen durant el segle XIII pel Principat, Mallorca, València, el Migdia de França, Sardenya i Sicília; aquesta època és d'una gran activitat constructora que arriba fins al darrer terç del segle XIV, moment en el qual comença a davallar l'arquitectura religiosa i s'inicien edificis predominantment civils que, per motius econòmics i desplaçaments de la Cort, arriben fins a Nàpols. Les característiques principals de tot el conjunt són el sentit ampli i unitari de l'espai interior, amb columnes o pilars alts i prims que no impedeixen la circulació horitzontal en totes direccions; en les esglésies, els absis estan integrats dins el conjunt de la nau i, a diferència del gòtic francès, les naus laterals són tan altes com la central, la qual cosa fa innecessaris els arcbotants exteriors i els contraforts queden poc sortits per situar-se entre ells les capelles laterals. Predominen els espais volumètrics pràcticament sense façana, amb una clara voluntat de definir-se respecte al seu entorn, i el mateix passa amb els edificis civils que es tanquen sobre si mateixos al voltant d'un pati central. Tota aquesta arquitectura mediterrània té les mateixes característiques d'austeritat i racionalitat, i respon a un tipus de religiositat i organització social similar que expressa una manera d'ésser profano-burgesa. Tal com ens indiquen els autors en la nota 9, en aquestes definicions de les característiques de l'arquitectura gòtica se segueix Alexandre Cirici; solament que aquí es recalquen poc les seves interpretacions sociològiques.

L'estudi de les arts plàstiques no es fa des del punt de vista d'un estil propi, sinó a partir d'influències vingudes de fora. La inèrcia de la plàstica al segle XIII, dependent encara de les formes romàniques, produeix un desplaçament cronològic entre l'aparició de l'arquitectura i la plàstica gòtica, la qual no s'introdueix fins al segle XIV en les classes altes i per influència de la cort francesa. El llibre no intenta explicar què signifiquen aquestes diferències cronològiques i estilístiques. El canvi té lloc amb la miniatura, però el que destaca és l'escultura amb els sepulcres reials de Santes Creus, que donen una visió serena i idealitzada de la mort, i el claustre del mateix monestir ple d'éssers fantàstics creats per Fonoll. Les representacions d'escenes religioses són també idealistes, però adaptades

a les formes de vida de l'època. A la segona dècada del segle XIV comença la influència italiana amb Ferrer Bassa que probablement va fer un viatge a aquest país, mentre que l'escultura segueix un estil més específicament català. El gòtic internacional d'influència franco-flamenca dura dues generacions, els principals representants de les quals són els pintors Lluís Borrassà i Bernat Martorell; és aquest un art burgès que combina el realisme amb un refinament cortesà, fantàstic i teatral, que li dona un sentit profà. A partir del 1450, el moment just en què s'inicia la llarga decadència de l'art català, s'introdueix amb Lluís Dalmau el realisme i l'individualisme que s'inspira en Van Eyck, mentre Jaume Huguet, continuant amb elements irrealistes ajuntats al realisme idealista, crea una pintura d'una qualitat molt millor. Al llarg de tot aquest plantejament hi és subjacent la concepció implícita de la plàstica gòtica com una progressió que arrenca de l'hieratisme, passa per l'idealisme i culmina en el realisme flamenc, que és «l'aplicació de l'empirisme a l'obra artística per tal de fer-la més real» (p. 248). Aquesta reducció del realisme pictòric a allò-empíric implica la ideologia d'aquesta obra, els autors de la qual aparentment no volien fer-ne, i explica que l'estudi de les obres concretes —edificis i artistes plàstics—, que ocupa la meitat del contingut del llibre, s'hagi fet a partir de la documentació escrita: contractes, rebuts, testaments i d'altres escrits serveixen per localitzar els noms dels qui van encarregar l'obra, els dels mestres de construcció, pintors i escultors, les dades de llurs vides i llocs on van viure, i també les dels seus ajudants així com escoles, activitats, obres amb any i signatura, i, per comparació estilística, les llistes d'obres no signades, conservades o no. Tot això podria contribuir a l'estudi d'aquest art gòtic que les belles i clares —a més de seleccionades— fotografies de F. Català Roca ens mostra i sobre les quals el text no parla: imatges irrealistes, ideals, simbòliques i surreals, ornaments, tècniques, concepcions de l'espai i del temps, retrats, signes del poder, etc. ens parlen de la relació entre l'extramental i el mental, l'imaginari i el real, la ideologia i les estructures socials, el quotidià i l'extraordinari. Certament, un volum inclòs en una col·lecció d'*Història de l'Art Català pensada, com aquesta, per a un públic ampli*, no pot incloure un estudi en profunditat de les diverses maneres d'abordar l'art gòtic. Però sí plantejar una síntesi de les més essencials. Darrera aquest col·leccionisme cultural de dades i estils que s'inicia amb el Renaixement, la ideologia oculta l'encontre de l'home amb el seu propi destí, del qual l'art gòtic n'és el darrer signe, ja esquinçat per la distància que s'estava imposant.

M.ª Assumpta Garcia Renau